

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:
Політика енергетичної безпеки ЄС

Студентки 2 курсу, 10мз групи,
заочної форми навчання
спеціальності 293 «Міжнародне
право»
спеціалізації «Міжнародне
право»

Константинової
Вікторії
Миколаївни

Науковий керівник
к.ю.н.
професор

Анцелевич
Герольд
Олександрович

Гарант освітньої програми
д.ю.н.
професор

Дешко
Людмила
Миколаївна

Київ-2019

ЗМІСТ

ВИПУСКНОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Загальна характеристика політики енергетичної безпеки ЄС	6
1.1 Поняття та ознаки енергетичної безпеки ЄС	6
1.2 Поняття та правові засади політики-енергетичної безпеки ЄС	11
1.3 Завдання політики енергетичної безпеки ЄС	20
РОЗДІЛ 2 Суб'єкти політики енергетичної безпеки ЄС	23
2.1 Поняття та види суб'єктів енергетичної безпеки ЄС	23
2.2 Правовий статус суб'єктів політики енергетичної безпеки ЄС	28
РОЗДІЛ 3 Правові інструменти політики енергетичної безпеки ЄС	38
3.1 Правові інструменти внутрішнього регулювання енергетичного ринку ЄС	38
3.2 Правові інструменти регулювання торгівлі енергоресурсами з іншими країнами.....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

В сучасному світі енергетична безпека стала як теоретичною науковою проблемою, так і практичною проблемою урядів політичної діяльності XXI століття усіх розвинених країн та країн, що розвиваються. У зв'язку із нерівномірним розподілом енергетичних ресурсів у світі та їх обмеженістю, гостро постає питання політики енергетичної безпеки для малозабезпечених країн енергоресурсами. Оскільки енергетична безпека є важливою складовою економічної, екологічної та в загальному результаті національної безпеки кожної країни, тому останнім часом енергетична безпека є предметом посиленої уваги міжнародної спільноти, окремих країн та їх об'єднань, у тому числі і Європейського Союзу. Під енергетичною безпекою слід розуміти стан захищеності країни від загроз надійному енергетичному, в тому числі паливному забезпеченні [45].

Європейський Союз (далі – ЄС) суттєво залежить від імпорту енергоносіїв. В Європейській стратегії енергетичної безпеки зазначено, що «процвітання і безпека Європейського Союзу залежить від стабільної і в достатніх обсягах поставки енергії». Вирішення проблеми диверсифікації енергетичних джерел, шляхів постачання енергоресурсів у сукупності з іншими факторами створює унікальний досвід забезпечення енергетичної безпеки, який реалізується шляхом узгодженої політики одночасно на міжнародному рівні, рівні інституцій ЄС та рівні держав-членів ЄС. При цьому правові та інституційні основи політики енергетичної безпеки ЄС знаходяться у постійній динаміці, реагуючи і на зміни у пріоритетах та загрозах енергетичній безпеці, і на загальну логіку процесів європейської інтеграції. Крім того, заходи із забезпечення енергетичної безпеки ЄС мають тенденцію до поширення і за межі Союзу, впливаючи на законодавство, економіку та політику сусідніх держав, на міжнародне енергетичне право [49].

Метою роботи є виявлення особливостей політики енергетичної безпеки ЄС, розроблення пропозиції щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС щодо енергетичної безпеки.

Виходячи з поставленої мети, в дослідженні було визначено наступні **завдання:**

- сформулювати поняття енергетичної безпеки та виявити її ознаки;
- сформулювати поняття політико-енергетичної безпеки та уточнити її правові засади;
- уточнити завдання політики енергетичної безпеки ЄС;
- визначити поняття суб'єктів енергетичної безпеки та класифікувати на види суб'єктів енергетичної безпеки в Європейському Союзі;
- встановити правовий статус суб'єктів політики енергетичної безпеки ЄС;
- визначити правові інструменти внутрішнього регулювання енергетичного ринку ЄС;
- визначити правові інструменти регулювання торгівлі енергоресурсами з іншими країнами.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають при провадженні політики енергетичної безпеки ЄС.

Предметом дослідження є політика енергетичної безпеки ЄС.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання енергетичної безпеки Європейського Союзу та її правові засади регулювання енергетичних відносин досліджували та вивчали такі наукові вчені: О. Шатило, Є. Білоцький, О. Рябчина, Я. Яковенко, Є. Дяченко, О. Пашечко, І. Манжул, А. Поручник, К. Кулаковський, О. Чернецька, Ю. Гаряча. Оскільки Європейський Союз залишається одним із найбільших споживачів природного газу у світі, тому саме дослідження поняття енергетичної безпеки в праві Євросоюзу є необхідним для розуміння всього організаційно-правового механізму функціонування ЄС у сфері енергетики.

Методи дослідження. Випускна кваліфікаційна робота ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, використання яких є наслідком отримання результатів, за допомогою яких було визначено мету та завдання дослідження. Визначення змістовних складових понять енергетичної безпеки потребувало використання широкого спектра

загальнонаукових методів: синтезу, дедукції, індукції, абстрагування тощо. Метод логічного аналізу використовувався для встановлення змісту та спрямованості норм законодавства, які регулюють відносини, що є предметом дослідження. Загалом ключову роль у дослідженні відіграли методи порівняльного аналізу, прогнозування та моделювання.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу та трьох розділів. Завершують роботу висновки за результатами дослідження та пропозиції, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика політики енергетичної безпеки ЄС

1.1 Поняття та ознаки енергетичної безпеки ЄС

Вивчення та аналіз наукової літератури свідчить, що на сучасному етапі єдиної думки щодо загальновизнаного визначення поняття «енергетична безпека» не існує. Міжнародне право не має жодного універсального договору з цією проблематики.

Одним із загальновизнаних аспектів поняття «енергетична безпека», зміст якого може суттєво різнитися залежно від пріоритетів конкретної держави, є необхідність уникнення ризиків виникнення перебоїв з постачанням необхідної кількості енергоносіїв. До компонентів енергетичної безпеки, як правило, відносять:

- екологічну стійкість (екологічний аспект);
- фізичну безпеку (географічний аспект, політичний аспект, технічний аспект);
- цінову безпеку (економічний аспект);
- суспільні енергетичні вимоги (споживацький вимір).

Загалом, у документах ЄС широке трактування терміну «energy security» не використовується. Прийнята в ЄС концепція енергетичної безпеки розуміється у вузькому сенсі і включає в себе дії, спрямовані на забезпечення фізичного захисту об'єктів енергетики та інфраструктури, насамперед від терористичних актів. Усе інше зазвичай розуміють як «security of energy supply» [53].

Серед численних дефініції «енергетична безпека» можна виділити визначення різних міжнародних організацій та нормативно-правових документів ЄС. Відобразимо їх у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Деякі дефініції поняття «енергетична безпека»

Джерело	Визначення
Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) [54]	Енергетична безпека – безперервна фізична доступність за ціною, яка є прийнятною з точки зору дотримання екології.

Світовий банк [54]	Забезпечення адекватних і надійних поставок енергоносіїв у формах безпечних для навколишнього середовища за конкурентними цінами.
Європейська економічна Комісія ООН [55]	Наявність можливості для підтримки поставок енергії навіть у період пікового попиту, мінімізація ризиків збоїв у постачанні в короткостроковій перспективі, а також гарантоване надання необхідного обсягу ресурсів за доступними цінами в довгостроковій перспективі.
Спеціалізований регламент ЄС 994/2010 [56]	Безпека поставок газу – це забезпеченням належного та безперебійного функціонування внутрішнього ринку природного газу, шляхом дозволу виняткових заходів, які будуть реалізовані, коли ринок вже не може забезпечити необхідну поставку.

Для Європейського Союзу в правових документах існує фактично два окремих, але пов'язаних поняття – «енергетична безпека», що включає технічну безпеку і безпеку поставок, і «безпека поставок», яку розуміють як доставлення та/або продаж природного газу.

Зелена книга ЄС з енергетичної безпеки (2000 р.) надає таке визначення «енергетичної безпеки»: «надійність поставок в енергетиці має бути націлена на забезпечення безперервного фізичного надходження енергоносіїв на ринок за цінами, доступними для всіх споживачів» (як приватного сектора, так і промисловості). Проте з часом у межах Євросоюзу підійшли до питання енергетичної безпеки з іншої площини. Так, Комісія ЄС у своєму Повідомленні «Другий стратегічний енергетичний огляд: План дій енергетичної безпеки і солідарності ЄС» (2008 р.) зазначає про неї, як про «забезпечення більш ефективної енергетичної конкуренції і створення умов, що сприяють інвестиціям, розмаїтості і безпеці поставок, конкурентному енергетичному ринку, і є основною у досягненні цілей «20-20-20»» (п. 1) [9]. Як бачимо, тут ідеться вже про використання найбільш широкого тлумачення «energy security», що включає в себе і термін «security of energy supply» і новий елемент – «досягнення цілей «20-20-20»».

В свою чергу закон України «Про електроенергетику» трактує поняття наступним чином: «енергетична безпека – стан електроенергетики, який гарантує технічно та економічно безпечно задоволення поточних і перспективних потреб споживачів в енергії та охорону навколишнього природного середовища» [60].

Проаналізувавши сутності наведених визначень терміну «енергетична безпека» можна зробити висновок, що поняття «енергетична безпека» є однією із найважливіших функціональних складових економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності національних інтересів країн в енергетичній сфері від наявних і потенційних зовнішніх загроз.

Дослідження зарубіжними авторами поняття енергетичної безпеки зумовлює науковий інтерес, оскільки в сучасних умовах розвитку людства воно має не стільки національне, скільки наднаціональне, міжнародне значення. У публікаціях зарубіжних авторів йдеться про уточнення поняття енергетичної безпеки, яке в узагальненому визначенні є взагалі неможливим (одні інтереси захищають країни-імпортери енергоресурсів, інші – країни-експортери); та встановлення її основних компонентів для різних країн світу (зокрема, охорона навколишнього середовища від викопних джерел енергії, соціальні наслідки енергетичної безпеки, протидія загрозам). Зарубіжними авторами підкреслюється важливість енергетичної безпеки як складника національної безпеки; необхідність вирішення існуючих поточних проблем у цій сфері; здійснюється її розгляд у глобальному вимірі [44].

Сучасні проблеми енергетичної безпеки країн світу виходять за межі поставок нафти і охоплюють широке коло питань, тому науковцями сформовані нові визначення поняття енергетичної безпеки. Розглянемо основні із них.

Яонгхо Чанг і Сві Леан Коллін Ко (Технологічний університет Наньяну, Сінгапур) зазначають, що сучасна енергетична безпека розглядається не тільки як безпека поставок, але й як екологічне та соціально-економічне благополуччя, та зазначають на уточненні концепції енергетичної безпеки як адекватне і надійне постачання енергоресурсів за розумними цінами.

Ксав'є Лабандейра і Бальтасар Мансано (університет де Віго, Іспанія) вказують, що найбільш поширеним поняттям енергетичної безпеки є її визначення як наявності достатніх поставок енергоресурсів за доступними цінами, зосереджуючи увагу на стороні пропозиції у сфері енергетики.

Філіп Мюллер (Фонд Політики глобального потепління, Великобританія) вважає, що енергетична безпека – це система, яка задовольняє потреби людей та організацій в енергетичних послугах, таких як опалення, освітлення, що живлять роботу приладів і транспортування, у надійний та недорогий спосіб і зараз, і в майбутньому.

Кевін Д.Стрінгер (доктор філософії, Швейцарія) підкреслює, що енергетична політика в широкому сенсі може бути розглянута лише як узагальнюючий термін, що охоплює різноманітні проблеми, пов'язані з енергією, економічним зростанням і політичною силою. Енергетична безпека для держав означає: 1) наявність енергії, необхідної для стабільного економічного та соціального розвитку; 2) свободу від перебоїв енергопостачання; 3) доступність цін на енергоносії [44].

Флоріан Бауманн (Центр прикладних наукових досліджень, Німеччина) у своєму політичному аналізі підкреслює, що енергетична безпека є багатовимірним поняттям та має розглядатися комплексно. Він критично ставиться до формулювання енергетичної безпеки як трикутника, який часто цитується та підкреслює зв'язок між трьома основними аспектами енергетичної політики: стійкість, конкурентоспроможність та безпечне харчування. Ф. Бауманн вказує, що трактування енергетичної безпеки лише з економічного погляду недостатньо хоча б тому, що сьогодні зростає залежність країн від зарубіжних поставок енергоресурсів та політичної вирішеності цих питань [44].

Найбільш цитованими дефініціями енергетичної безпеки є визначення вчених Оксфордського університету Барі Бартона, Кетрін Редгвелл, Аніти Ронн, Дональда Зіллмана (2004 р.), згідно з яким енергетична безпека – це стан, в якому весь народ або більшість громадян та представники бізнесу мають достатній доступ до енергоресурсів за розумними цінами, і в осяжному майбутньому будуть вільно їх використовувати без ризику порушення надання таких послуг. Аналогічним за змістом, але більш стислим є визначення Деніела Єргіна, голови Кембриджської асоціації енергетичних досліджень, зроблене ним у 2006 р., що енергетична безпека – це наявність достатніх поставок за

доступними цінами. Саме останнє висловлювання найчастіше інтерпретується: енергетична безпека, це доступність і прийнятність (за ціною) енергоресурсів, або дещо по-іншому – безперервна доступність джерела енергії за доступною ціною. Визначення енергетичної безпеки здійснюється через певні критерії (показники, виміри), а саме наявність, достатність, доступність, прийнятність.

Дослідивши наукові визначення зарубіжних авторів, можна зробити висновок, що кожен із вчених розуміє під поняттям «енергетична безпека» постачання енергетичних ресурсів за доступними цінами для споживачів. На мою думку, в сучасному світі енергетична безпека тісно пов'язана як з політичними, так і з екологічними факторами, які змушують урядів різних країн шукати альтернативні шляхи вирішення проблем із постачанням енергоресурсів, впровадження енергозберігаючих технологій та розвивати альтернативні джерела енергії.

Енергетична безпека держави визначається станом енергетичного сектора, що забезпечує реалізацію національних інтересів у енергетичній сфері на основі мінімізації загроз для достатнього і безперебійного постачання енергоносіїв та енергії споживачам. Своєю чергою, рівень енергетичної безпеки безпосередньо залежить від стану економіки країни, який обумовлює можливості формування матеріального підґрунтя та технологічного розвитку енергетичної сфери, забезпечує застосування економічних засобів та інструментів протидії загрозам внутрішнього та зовнішнього характеру через технічну модернізацію промислових підприємств, впровадження енергозберігаючих технологій, диверсифікацію джерел постачання енергоресурсів, забезпечення конкурентного середовища на енергетичному ринку [47].

Під енергетичною безпекою ЄС можна розуміти наявність та взаємодію таких елементів:

- широкий спектр доступних паливних ресурсів (сира нафта, природний газ, біомаса та відходи, вугілля, вітер, сонячне випромінювання, гідроенергія, геотермальна енергія, енергія припливів/відпливів, ядерна енергія) та суттєве

зменшення частки викопних видів палива в енергетичному балансі ЄС (декарбонізація економіки);

- диверсифікація постачальників паливних ресурсів та шляхів постачання;
- належно функціонуючий енергетичний ринок, що є необхідною передумовою для формування прийнятної вартості енергії для споживачів;
- належна потужність переробних та енергогенеруючих підприємств;
- стабільність енергомереж, їх розвиток та наявність з'єднань з енергомережами інших регіонів/країн;
- здатність різних груп споживачів до зменшення енергоспоживання (енергоефективність) та переходу на альтернативні джерела енергії;
- мінімізація шкідливого впливу на довкілля, внаслідок використання паливних ресурсів для економічних потреб;
- ефективні механізми солідарності між державами-членами на випадок масштабних перебоїв постачання енергоресурсів.

1.2 Поняття та правові засади політики-енергетичної безпеки ЄС

В основу європейської інтеграції в галузі енергетики покладено Договір про Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) від 18 травня 1951 року, підписаний між Францією, Італією, країнами Бенілюксу та ФРН. Відповідно до положень договору основним завданням об'єднання було сприяння економічному розвитку, зростанню зайнятості і підвищенню життєвого рівня в державах-членах шляхом створення спільного ринку вугледобувної та ливарної промисловості та їх похідних.

Важливе значення для комплексного розуміння завдань та цілей Європейського Союзу в сфері енергетики мають такі правові акти як Резолюція Ради від 23 листопада 1995 року щодо Зеленої книги «Енергетична політика Європейського Союзу» [7] та Резолюція Ради від 8 липня 1996 року щодо Білої книги «Енергетична політика для Європейського Союзу».

Певне значення для енергетичної політики ЄС набуває в останній час положення ст. 154–156 розділу XV «Транс'європейські мережі» Договору про

ЄС, які визначають підтримку Співтовариством проектів розвитку транс'європейських енергетичних інфраструктур. Заходи Співтовариства в сфері енергетики безпосередньо також пов'язані із свободою пересування товарів та послуг, екологічною політикою ЄС, а оскільки енергетика є сферою природних монополій, то також із конкурентною політикою ЄС. Енергетика належить до предметів сумісного відання Європейського Співтовариства та держав-членів.

Важливу роль для розвитку енергетичної політики ЄС відіграють такі міжнародні документи як Європейська Енергетична Хартія 1991 року та Лісабонський договір до енергетичної хартії 1994 року. Підписання в 1997 році Кіотського протоколу про Зміну Клімату підвищило важливість аспекту щодо навколишнього середовища та прийнятного розвитку енергетичної політики Співтовариства.

Створення єдиного ринку є частиною енергетичної політики та давно займає місце серед пріоритетів Співтовариства. Метою Комісії у цій сфері є забезпечення ЄС найбільш ефективним, безпечним та конкурентноспроможним енергетичним ринком. Створення єдиного ринку відбувається поетапно [41].

ЄС поступово почав впроваджувати енергетичні пакети, які включали в себе набір директив, а також пов'язаних із ними нормативних актів Євросоюзу, що регулюють внутрішній ринок газу та електроенергії, щоб забезпечити прозорість цін для кінцевих споживачів та полегшити транзит газу та електроенергії між головними енергосистемами Співтовариства.

Перший енергетичний пакет було розроблено в 1990-х, коли більшість національних ринків електроенергії та природного газу ЄС були монополізовані, і держави-члени ЄС вирішили на рівні Союзу поступово відкрити ці ринки для розвитку конкуренції. Зокрема, Європейський Союз вирішив:

- чітко розділити конкурентні частини промисловості (наприклад, поставки для споживачів) і неконкурентні частини (наприклад, експлуатація мереж);

- зобов'язати операторів неконкурентних частин промисловості (приміром, мереж та іншої інфраструктури) надавати доступ до інфраструктури третім сторонам;
- лібералізувати пропозицію на ринку (наприклад, скасувавши бар'єри, що перешкоджають появі додаткових імпортерів або виробників енергії);
- поступово усунути будь-які обмеження щодо зміни клієнтами постачальників енергії;
- запровадити незалежних регуляторів для моніторингу сектору.

Основними секторами, які ЄС намагався врегулювати цим пакетом, були ринок газу та електроенергії.

Таким чином, у 1996 році було прийнято Директиву 96/92/ЕС щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії, а в 1998 році – Директиву 98/30/ЕС щодо загальних правил для внутрішнього ринку природного газу. Згідно з прийнятими рішеннями Директиву щодо ринку електроенергії слід було запровадити у внутрішнє законодавство держав-членів ЄС до 1998 року, а Директиву щодо ринку газу – до 2000 року [61].

Другий енергетичний пакет було прийнято в 2003 році, коли директиви 2003/54/ЕС і 2003/55/ЕС замінили відповідні директиви Першого пакету. В основу Другого пакету закладено вимогу про необхідність поділу вертикально інтегрованих енергетичних компаній. Це означало, що діяльність компаній, що транспортують газ, має бути відокремлена від діяльності з видобутку чи доставки газу. Крім того, пакет встановив два різні конкретні часові терміни лібералізації продажів електроенергетики та газу на роздрібних ринках, а саме липень 2004. Історія формування єдиного енергетичного ринку ЄС: три енергетичні пакети 6 7 року для промислових споживачів та липень 2007 року для приватних домогосподарств. Другий Пакет також визначив необхідність створення незалежних регулюючих органів в секторі енергетики.

У 2006 р. ЄС ініціював створення Енергетичного співтовариства, яке об'єднало низку країн регіону з метою розповсюдження *acquis communautaire* у сфері енергетики.

У стратегічному огляді енергетичних проблем (The first strategic energy review), прийнятому у 2007 р., основними загрозами енергетичній безпеці ЄС були названі:

- 1) зростання залежності від обмеженого кола третіх країн, схильних до нестабільності;
- 2) очікуване значне збільшення глобальних потреб у енергоресурсах разом із зростанням цін;
- 3) кліматичні зміни [45].

Важливим аспектом у сфері енергетичної безпеки стало схвалення Європейською Радою в грудні 2006 р. рішення про створення мережі кореспондентів, що розширила можливість для збирання інформації і стало запорукою раннього попередження про потенційні загрози для безпеки енергопостачання. У межах Зеленої Книги Комісії ЄС «Європейська стратегія щодо сталої, конкурентної та безпечної енергії» (2006 р.) було окреслено коло інструментів для такої спільної зовнішньої енергетичної політики: чітка політика щодо забезпечення та диверсифікація джерел постачання енергії; енергетичне партнерство з виробниками, транзитними країнами та іншими міжнародними акторами [48].

Глобальна економічна криза змусила ЄС активізувати діяльність у сфері енергетики. Увага до безпеки постачань енергоресурсів зросла тоді, коли загострилися відносини між Україною і Росією у 2009 р., тоді ЄС запропонував низку внутрішніх і зовнішніх ініціатив щодо забезпечення стабільності постачання енергоносіїв, прискорено розпочав реформування законодавства про енергетичну безпеку. Розроблено комплекс заходів щодо запобігання екологічним ризикам, пов'язаним із енергетикою, створено Міжнародне агентство з відновлювальної енергії, оновлена програма пріоритетів реформування енергетичного сектора і ринку.

Важливу роль у формуванні основних правових засад енергетичного ринку ЄС відіграв третій енергетичний пакет – серія директив і регламентів, що регулюють газову та електроенергетику, прийнятий Європейським

Парламентом та Радою 13 липня 2009 р. Він включає наступні законодавчі акти:

- 1) Регламент ЄС № 713/2009, що засновує Агентство з питань співробітництва регуляторів у сфері енергетики (Agency for the Cooperation of Energy Regulators, ACER)¹⁴;
- 2) Регламент ЄС № 714/2009 про умови доступу до мереж транскордонних обмінів електроенергією, що скасовує Регламент ЄС № 1228/2003;
- 3) Регламент ЄС № 715/2009 про умови доступу до мереж транспортування природного газу, що скасовує Регламент ЄС № 1775/2005;
- 4) Директива 2009/72/ЄС щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, що скасовує Директиву 2003/54/ЄС;
- 5) Директива 2009/73/ЄС щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, що скасовує Директиву 2003/55/ЄС³⁵ [50].

Головною особливістю нового пакету стала фактична заборона компаніям одночасно і продавати, і транспортувати газ та електроенергію. Статті 13-16 Директиви 2009/72/ЄС встановили вимогу до транспортних мереж або продати мережі, або віддати управління ними незалежному операторові. Прийняття пакету спричинило створення двох Європейських мереж операторів систем передачі – ENTSO (European Network of Transmission System Operators): ENTSO-E у секторі електроенергії та ENTSO-G у секторі газу.

Директива 2009/73/ЄС визначає внутрішній аспект енергетичної безпеки у сфері природного газу так: «Безпека енергопостачання є одним із найважливіших елементів суспільної безпеки і, таким чином, нерозривно пов'язана з ефективним функціонуванням внутрішнього ринку газу» (п. 22), а її елементами є «поділ власності....безсумнівно, є ефективним і стабільним спосіб вирішити внутрішній конфлікт інтересів і забезпечення безпеки поставок» (п. 8), крім того, «повна ефективність ... незалежних рішень оператора передачі повинна бути забезпечена за допомогою конкретних додаткових правил» (п. 16).

Також до внутрішнього аспекту енергетичної безпеки належить те, що «з метою розвитку конкуренції на внутрішньому ринку газу, великі побутові клієнти повинні мати можливість обирати своїх постачальників і укласти контракти з кількома постачальниками, щоб забезпечити їх потреби газу» (п. 17). Важливим є початок імплементації питань забезпечення прав людини в рамках енергетичної безпеки.

У межах зовнішнього аспекту безпеки постачань газу підкреслено, що «необхідні додаткові гарантії щодо збереження безпеки поставок енергії в Співтовариство, щоб уникнути будь-яких загроз громадському порядку і громадській безпеці, і добробуту громадян Союзу. Безпека поставок енергії вимагає, оцінку незалежності роботи мережі, рівня залежності Співтовариства та окремих держав-членів від поставок енергії з третіх країн. Тому безпеку поставок слід оцінювати у світлі фактичних обставин справи, а також міжнародних угод між Співтовариством та третьою країною. У разі необхідності Комісія пропонується представити рекомендації по веденню переговорів відповідних угод із третіми країнами цілями вирішення питань про безпеку поставок енергії в Співтовариство або включити необхідні питання в ході інших переговорів з цими третіми країнами» (п. 22). Із цією ж метою «при збереженні духу солідарності між державами-членами, важливо забезпечити основу для регіонального співробітництва» (п. 55). Відповідне співробітництво має включати координацію національних заходів у разі надзвичайної ситуації, що зазначені у статті 8 Директиви Ради 2004/67/ЄС від 26 квітня 2004 р. про заходи гарантування безпеки постачання природного газу; визначення та, якщо необхідно, розвиток чи модернізацію міжсистемних сполучень електроенергії і природного газу; умови і практичні аспекти надання взаємної допомоги (ст. 6 п. 2).

У зовнішньому аспекті енергетичної безпеки передбачено, що Комісія повинна координувати дії щодо третіх країн, які є сумнівними постачальниками і транзитерами щодо заходів для оброблення кризових ситуацій і забезпечення стабільного надходження газу. Комісія повинна мати право розгорнути цільову

групу для моніторингу потоків газу в Союз у кризових ситуаціях, в консультації з третіми країнами, що беруть участь, і там, де виникають через кризу труднощі в третіх країн, взяти на себе посередницьку роль (п. 44). Також встановлено, що «умови поставки з третіх країн, не мають спотворювати конкуренцію і відповідати правилам внутрішнього ринку» (п. 45). Новелою стало право Комісії оцінювати угоди між державами-членами ЄС та третіми країнами з питань поставок газу і будівництва газової інфраструктури на предмет відповідності європейському праву. Газова координаційна група продовжила своє існування і надає допомогу Комісії і державам- членам в подоланні кризи (ст. 12) [50].

У Регламенті 994/2010 було також звернуто увагу на низку технічних аспектів - використання низкою держав у своїх звітах низькокалорійного газу, який має меншу тепловіддачу і вимагається в більших об'ємах, але у звітах цього не відображається, що вводить в оману (п. 6), потребу підключення поточних ізольованих систем у межах газового ринку ЄС (п. 14), оператор системи транспортування газу має забезпечити можливість фізичного реверсивного руху газу в трубопроводах, що з'єднують держави- члени ЄС .

З прийняттям у 2010 р. нової стратегії «Європа 2020. Європейська стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання» енергетична політика ЄС вийшла на новий рівень.

Пріоритет «стале зростання» передбачає зміну підходу до використання енергоресурсів. Поставлено стратегічну мету, яка об'єднала кліматичні й енергетичні завдання, а саме збільшити до 20 % частку відновлювальних джерел енергії та на 20 % скоротити знижені викиди вуглекислого газу в атмосферу. У Повідомленнях Європейської комісії «Енергетика 2020. Стратегія для конкурентоспроможної, сталої і безпечної енергетики» та «Пріоритети енергетичної інфраструктури до 2020 р. і після» (2010 р.) було визначено п'ять пріоритетних напрямів розвитку енергетики: 1) підвищення енергоефективності (що охопило будівлі, транспорт, промисловість, постачання); 2) забезпечення свободи руху енергії; 3) захист

інтересів споживачів енергоресурсів; 4) технологічний розвиток енергетики (4 нових проекти: створення «розумних мереж»; зберігання електроенергії; біотопливо; партнерство «розумне місто»); 5) посилення зовнішнього напрямку енергетичного ринку ЄС. Поєднання трьох пріоритетів – конкурентоспроможність, сталий характер і безпека – сформувало концепцію сучасної енергетичної політики ЄС та визначило вектори її удосконалення [61].

26 квітня 2017 р. після тривалих переговорів Ради ЄС і Європарламенту була досягнута домовленість про нове регулювання безпеки постачань газу в формі Регламенту 2017/1938 Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2017 р. стосовно заходів щодо забезпечення безпеки постачання газу та скасування Регламенту (ЄС) № 994/2010. Головний зміст зміни такий: введення принципу солідарності – у разі серйозної газової кризи, держави, що межують із постраждалим членом допомагають у забезпеченні поставок газу в домашні господарства і на необхідні соціальні послуги; регіональне співробітництво - діють регіональні групи сприяння спільній оцінці ризиків поставок загальній безпеці і розробляють угоди про спільні профілактичні і надзвичайні заходи; підвищення прозорості - компанії, що імпортують природний газ повинні повідомляти про довгострокові контракти, які мають відношення до безпеки поставок.

Останнім за часом актом Євросоюзу у сфері енергетичної безпеки поставок газу стало рішення 2017/684 Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2017 р. про створення механізму обміну інформацією щодо міжурядових угод і необов'язкових документів між державами-членами та третіми країнами в галузі енергетики, скасування Рішення № 994/2012.

Рішення 2017/684 зафіксувало низку нових додаткових обов'язків. Насамперед було конкретизовано предмет дії рішення: міжурядові угоди, які стосуються купівлі, торгівлі, продажу, транзиту, зберігання або поставки енергії, принаймні однієї держави-члена, або будівництво чи експлуатації енергетичної інфраструктури з фізичним з'єднанням щонайменше однієї з держав-членів (п. 14). Щодо чинних угод залишився обов'язок направляти

їхній текст Комісії, яка повинна оцінити відповідність праву Євросоюзу. У разі невідповідності держави-члени повинні вжити всіх необхідних заходів, щоб досягти прийнятного рішення для усунення невідповідності (п. 13). Комісія повинна зробити інформацію, яку вона отримує з міжурядових угод, доступною всім іншим державам-членам у захищеній електронній формі (п. 19) [11]. Можна констатувати, що весь обсяг міжурядових угод у сфері природного газу є вже доступним Комісії, яка має змогу встановити відповідність до чинного законодавства Євросоюзу. Захищеними поки залишаються лише приватно-правові контракти [48].

Потрібно також відзначити, що у межах енергетичної політики в останні роки розгорнуто цілий комплекс загальноєвропейських проектів і програм, у тому числі:

- 1) «Об'єднана Європа» – в рамках програми здійснюється фінансування розвитку транспортної, енергетичної та цифрової мереж по всій Європі;
- 2) «Відновлювані джерела енергії після 2020 – план для зростання» – передбачає реалізацію заходів щодо розвитку і поширення відновлюваних джерел енергії упродовж 2020–2050 рр.;
- 3) «Енергоефективна Європа» – передбачає заходи зі щорічного скорочення споживання первинних енергоресурсів до 2020 р. у сфері громадського транспорту та будівельному секторі; впровадження смарт-лічильників (які заохочують споживачів використовувати енергію економніше), більш чітке маркування продукції;
- 4) «Розумна енергія» спрямована на управління кліматичними змінами і економію енергії, підтримує конкретні проекти, ініціативи і кращі практики (нові методи будівництва, допомога містам Європи у розробці більш енергоефективного та екологічно чистого транспорту та ін.);
- 5) «Європейська програма для відновлювання енергії» передбачає спільне фінансування проектів, розроблених із метою збільшення надійності енергопостачання і зниження викидів парникових газів (розвиток

інфраструктури електроенергетики та газу, морські вітряні станції, уловлювання та зберігання вуглецю [51].

1.3 Завдання політики енергетичної безпеки ЄС

Європейський Союз є одним з перших світових економічних блоків, який розробив і досить успішно втілює спільну енергетичну стратегію. На сьогодні країнам-членам ЄС вже вдалось обмежити енергоспоживання. Навіть в тому випадку, коли індикативні показники, доведені ЄС країнам-членам в рамках спільної стратегії обмеження енергоспоживання, будуть виконані наполовину, то в цьому випадку результати можуть вважатися історично безпрецедентними. Згідно з їх більш-менш оптимістичними прогнозами, для того щоб скоротити споживання газу і зменшити зростання споживання електроенергії, достатньо навіть тих технологій, що є сьогодні [58].

Енергетична політика ЄС, як і всі інші розробки спільноти, оцінюється за внеском у досягнення основних цілей Маастрихтського договору, серед яких: створення єдиного ринку, підтримання сталого та стабільного енергетичного зростання, створення нових робочих місць, добробут громадян. З 1999 р., після введення в дію Амстердамського договору, енергетична політика розглядається як фактор сталого розвитку суспільства. Важливу роль відіграє договір до Енергетичної хартії, підписаний у грудні 1994 р. (набув чинності у квітні 1998 р.). Цей документ підписано 55 учасниками (країнами Європи і Азії, в тому числі Європейським Союзом).

Найважливішим для ЄС в енергетичному секторі є досягнення таких цілей:

- загальна конкурентоспроможність;
- зближення законодавства держав-членів з метою забезпечення функціонування внутрішнього ринку;
- зменшення залежності співтовариства від імпорту енергоносіїв;
- географічна диверсифікація енергетичних ризиків, що пов'язані із залежністю від постачання енергоносіїв з інших країн;
- забезпечення безпеки і стабільності імпорتنних поставок;

– упровадження енергоощадних технологій, зниження енергоємності промислового виробництва;

– розвиток власної альтернативної енергетичної бази;

– розвиток відновлювальної енергетики [52].

У більшості країн ЄС з метою виконання планів щодо національної політики держав у сфері відновлювальної енергетики сформульовано, відпрацьовано ефективні рекомендації, що виправдали себе, а саме: 1) розробка і прийняття державних, законодавчо закріплених, обов'язкових до виконання цілей щодо розвитку відновлювальної енергетики; 2) розробка економіко-правового інструментарію для реалізації національних програм і розвитку ринків відновлювальної енергетики; 3) створення механізмів ціноутворення на відновлювальну енергію та закріплення строків реалізації проектів з відновлювальної енергетики з огляду на виконання державних гарантій повернення інвестицій та мінімізації ступеня ризиків; 4) реформування національних енергоринків з метою усунення бар'єрів на шляху широкомасштабного впровадження об'єктів відновлювальної енергетики, викорінення системи перехресного субсидювання виробництв на базі органічного та ядерного енергоресурсу для забезпечення рівних конкурентних можливостей з відновлюваної енергетики. Кожна з цих рекомендацій має бути врахована у формуванні державної енергетичної політики й може стати підґрунтям для окремого напрямку наукового дослідження в частині розробки дійових механізмів та інструментів реалізації такої політики [48].

Найважливішим завданням енергетичної безпеки є забезпечення енергетичної незалежності країни. Стратегічними цілями розвитку енергетики є:

- забезпечення в необхідній кількості енергоресурсами потреб галузей національного господарства і населення;

- збільшення частки споживання первинних енергоресурсів власного видобутку;

- надійне функціонування галузей і підприємств паливно-енергетичного комплексу;
- зменшення шкідливого впливу на довкілля об'єктів паливно-енергетичного комплексу;
- державна гарантія забезпечення соціального захисту галузей паливно-енергетичного комплексу.

Внутрішня політика енергозбереження в країнах ЄС ґрунтується на максимально можливому збільшенні власного видобутку та генерації з врахуванням диверсифікації внутрішніх джерел постачання та збільшенні резервів [50].

Сучасна політика енергетичної безпеки ЄС охоплює три сфери: безпечність енергії (доступність та інфраструктура); конкуренцію (внутрішній ринок та доступ); екологію (стійкість щодо кліматичних змін), що обумовлює і зміст правового регулювання. При цьому безпечність енергії відповідає за головну складову енергетичної безпеки – безпеку постачання, а конкуренція та екологічність – за допоміжну – безпеку споживання.

Можна виокремити також внутрішній та зовнішній напрями політики енергетичної безпеки ЄС. Безпека постачання реалізується здебільшого у зовнішньому напрямі, а безпека споживання – у внутрішньому. Усі елементи цієї політики – як за сферами реалізації, так і за напрямками – перебувають у постійному зв'язку та взаємодії [61].

Динаміка європейської політики енергетичної безпеки та енергетичного права ЄС полягає у переході від традиційної моделі (централізація та вертикальна інтеграція підприємств енергетичного сектора) до ліберальної моделі (розвиток конкуренції в тих сферах, де вона можлива, та використання регулятивних заходів, що замінюють конкуренцію у випадку природних монополій). Ключовим у політиці енергетичної безпеки ЄС є використання ринкових методів і конкуренції у поєднанні з регулятивною методологією. Ринкова основа енергетичної безпеки ЄС забезпечена і керована певними регуляторними заходами, що представлені як правовими, так і інституційними складовими [48].

РОЗДІЛ 2. Суб'єкти політики енергетичної безпеки ЄС

2.1 Поняття та види суб'єктів енергетичної безпеки ЄС

В економічній теорії сьогодні існує окрема сфера досліджень економічної безпеки – ecosastable – наука про забезпечення економічної безпеки держави, розвиток якої відображено у працях зарубіжних науковців. Базовим положенням цього наукового напрямку є взаємозалежність безпеки національної економіки від економічної безпеки окремого підприємства, їх галузевих об'єднань тощо [1].

Суб'єктами енергетичної безпеки є:

- в широкому визначенні: країна, регіони, підприємства;
- у вузькому визначенні: федеральні, регіональні і місцеві виконавчі і законодавчі органи влади (представницької влади), керівництво енергокомпаній.

Слід звернути особливу увагу на згадане «стан захищеності», включене в визначення енергетичної безпеки багатьма авторами. Внутрішні і зовнішні умови ніколи не бувають стабільними і стійкими, а значить, і саме поняття «стан захищеності» має динамічний зміст. Виходячи з цього, поняття «енергетична безпека» розглядається як динамічна категорія.

В свою чергу суб'єктами енергетичної безпеки ЄС виступають країни-члени, які є постачальниками та ті, що є споживачами, а також органи представницької влади, та енергокомпанії.

Вважається, що економічна безпека визначається внеском всіх її складових: соціальної, екологічної, військової, правової, енергетичної, інформаційної та інших сфер життя країни чи території, регіону (таблиця 2.1.) [2].

Енергетична безпека як сфера у системі безпеки країни, території чи регіону

Безпека:		
Міжнародна:	військова	Національна:
глобальна	соціальна	регіону
регіональна	політична	держави
	економічна (енергетична)	суспільства
	правова	приватна
	наукова	
	інтелектуальна	
	демографічна	
	культурна	
	інформаційна	
	екологічна	

Чітко простежується формування нових структурних співвідношень в ієрархічній декомпозиції економічної безпеки – глобальної, міжнародної, національної, регіональної і економічної безпеки окремого підприємства.

Отже, кожний рівень енергетичної безпеки одночасно є зовнішнім середовищем для попереднього і внутрішнім елементом для наступного, утворюючи відповідну підсистему. Проте для базового рівня внутрішнім середовищем будуть фактори і чинники, які зумовлюються характером функціонування і організації суб'єкта. На кожному рівні, крім елементів, слід виділяти ще їх складові – компоненти з характерними їх властивостями, що забезпечують функціональну взаємодію між елементами різних рівнів. Відповідно, суб'єктами енергетичної безпеки виступають інституціональні та організаційні структури, створені в межах окремого рівня для протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам.

Глобальна енергетична безпека представлена міжнародними організаціями, установами, об'єднанням країн та їх союзами; енергетична безпека країни – інституційними та організаційними структурами держави у сфері забезпечення енергетичної безпеки, представництвами наглядових структур міжнародних організацій; енергетична безпека регіону – інституційними та організаційними структурами органів місцевого самоврядування, об'єднаннями суб'єктів господарювання, громадськими

організаціями тощо; енергетична безпека суб'єкта (локальна енергетична безпека) – суб'єктами господарювання різних форм власності та їх структурними підрозділами, об'єднаннями громадян, неприбутковими установами та організаціями, а також їх структурними підрозділами, окремими домогосподарствами.

Слід зазначити, що поточний рівень енергетичної безпеки формується під впливом вищенаведених критеріїв розвитку паливноенергетичного комплексу та можливості забезпечення потреб економіки та населення в енергоресурсах. Однак, якщо поточна енергетична безпека висока, підприємство може повністю забезпечувати своє функціонування, в іншому разі виникають проблеми, які можуть призвести до згорання діяльності.

Відповідно суб'єктами енергетичної безпеки виступають інституціональні та організаційні структури, створені в межах окремого рівня для протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Основні елементи енергетичної безпеки будь-якої країни

Рівень	Види	Суб'єкти	Об'єкти
I	Глобальна енергетична безпека	Міжнародні організації, установи, об'єднання країн та їх союзи	Забезпечення паливно-енергетичними ресурсами;
II	Енергетична безпека країни	Інституційні та організаційні структури держави у сфері забезпечення енергетичної безпеки, представництва наглядових структур міжнародних організацій	Транспортування та розподіл ПЕР; Ефективність споживання ПЕР;
III	Енергетична безпека регіону	Інституційні та організаційні структури органів місцевого самоврядування, об'єднання суб'єктів господарювання, громадські організації тощо	Непродуктивні витрати ПЕР;
IV	Енергетична безпека суб'єкта (локальна енергетична безпека)	Суб'єкти господарювання різних форм власності та їх структурні підрозділи, об'єднання громадян, неприбуткові установи та організації і їх структурні підрозділи, окремі домогосподарства тощо	Дезорганізація та диспропорції енергетичної системи тощо

Дії суб'єктів енергетичної безпеки спрямовуються на усунення загроз з метою задоволення власних потреб та інтересів за допомогою методів, форм і способів взаємодії елементів різних рівнів в процесі реалізації політики в енергетичній сфері.

Протилежним поняттям до енергетичної безпеки є енергетична небезпека.

«Енергетична небезпека виникає внаслідок гострої нестачі паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), неекономного використання енергоносіїв, надмірної залежності від їх імпорту, нераціонального роздержавлення та приватизації енергетичної системи держави та ін.» [3]. Зважаючи на спільність чинників і протилежність змісту енергетичної безпеки і небезпеки, вони пов'язані єдиним механізмом забезпечення.

Згідно визначення енергетичної небезпеки об'єктами впливу суб'єктів виступають загрози або виклики, які можна згрупувати за наступними напрямками:

- 1) неефективність використання ПЕР;
- 2) незадоволення гострої потреби в ПЕР суб'єктів економіки;
- 3) втрати ПЕР в процесі транспортування та розподілу;
- 4) структурні деформації та дезорганізація функціонування енергетичної системи.

Специфіка інтересів та цілей зумовлює обрання специфічних засобів досягнення бажаних результатів. Зауважимо, що засобами слід вважати не лише формально закріплені норми енергетичного права ЄС, а й особливості прийомів та способів правового регулювання, які обираються для енергетичного сектора, оскільки правові засоби в силу свого «компромісного» характеру покликані зв'язати ідеальне (ціль) з реальним (результатом). Відповідно засіб – це «зв'язкова ланка між суб'єктом та об'єктом діяльності, між ідеальною, уявною моделлю і матеріальним результатом. Тому правові засоби, виступаючи специфічним посередником, з невідворотністю включають як фрагменти ідеального (інструменти, засоби-установлення – суб'єктивні права, зобов'язання, пільги, заборони, заохочення, покарання тощо), так і

фрагменти реального (технологія, засоби-дії, спрямовані на використання інструментів – найперше акти реалізації прав та обов’язків)».

У табл. 2.3 систематизовані деякі загрози енергетичної безпеки країн ЄС, підрозділених на енергодефіцитні і енергонадлишкові.

Таблиця 2.3

Підхід до систематизації загроз енергетичної безпеки в залежності від суб’єктів

	Суб’єкт енергетичної безпеки				
	країна як постачальник	країна як споживач	енергонадлишковий регіон як постачальник	енергонадлишковий регіон як споживач	енергодефіцитний регіон як споживач
Невизначеність запасів вуглеводневої сировини	+	+	-	-	+
Дискримінаційні дії на зовнішніх ринках по відношенню до товарів, що експортуються підприємствами ПЕК	+	-	+	-	-
Високий рівень монополізму в ПЕК	-	+	-	+	+
Нераціональне використання існуючих запасів	+	+	-	+	+
Висока енергоємність ВВП, низькі темпи енергозбереження в країні	-	+	-	+	+
Недостатній рівень інвестицій і низькі темпи оновлення обладнання в галузях ПЕК	+	+	+	+	+
Загроза виходу з ладу трубопроводів	+	+	+	+	+

З урахуванням цього важливою є проблематика ролі та функцій основних суб’єктів, або акторів, урегульованих енергетичним правом відносин. Так, Ларс Албат (Lars Albath) у своїй роботі «Торгівля та Енергія: Інвестиції у газовий та електроенергетичний сектори» (Trade and Energy: Investment in the Gas and Electricity Sectors) зазначає, що аналіз ролей державних та недержавних суб’єктів у міжнародній торгівлі та інвестиціях в 33 енергетичній сфері свідчить про те, що державні суб’єкти не завжди відіграють вирішальну роль [109, р. 37–40]. При цьому міжнародне публічне право не завжди відображає таке співвідношення, адже з формальної точки зору можна припустити, що держави торгують одна з іншою. Водночас розвиток у другій половині ХХ

століття виявляє відмінності між реальною і формальною структурами розподілу сили та ролей. Це підтверджується посиленням правового впливу недержавних суб'єктів – транснаціональних корпорацій, які у нафтогазовій сфері є одними з найбільших у світі. І значна частина сучасних норм міжнародного торговельного права сформована саме приватними компаніями, що здійснюють міжнародну торгівлю. А компетенція державних суб'єктів значно обмежена встановленими міжнародними угодами правилами щодо вільної торгівлі.

Окремо зазначається, що державам, які залежать від імпорту енергоресурсів, властиві намагання знизити таку залежність або мінімізувати незручності, бо існує загроза, що їх національний суверенітет може бути обмеженим, а політичні та економічні втрати будуть значними. Водночас міжнародна енергетична політика потребує кооперації, оскільки багатосторонність більшою мірою допомагає узгодити інтереси.

2.2 Правовий статус суб'єктів політики енергетичної безпеки ЄС

Зокрема, зазначається, що починаючи з 1985 р. в ЄС існували два базові підходи до регулювання енергетичного ринку: модель регулювання структури та модель регулювання поведінки.

Модель регулювання структури зосереджена на необхідності створення правильної структури енергетичного ринку і дозволяє конкуренцію, а модель регулювання поведінки акцентує на необхідності регулювати поведінку компаній для уникнення антиконкурентних дій. Якщо в енергетичному законодавстві ЄС, створеному у 1996–1998 рр., домінувала модель поведінки, то в енергетичному законодавстві ЄС, створеному після 2007 р., чітко простежується домінування моделі регулювання структури, яка є більш простою з точки зору юридичної техніки. Кожній з цих моделей регулювання відповідає свій тип розділення енергетичних послуг.

Так, для моделі регулювання поведінки характерними є бухгалтерський та адміністративний розподіл. Бухгалтерський розподіл був елементом для електричної та газової Директив Комісії 1996 та 1998 р. [10; 11] та передбачав,

що інтегровані енергетичні підприємства повинні вести окремі рахунки щодо виробництва, транспортування, розподілу та постачання енергії. Рахунки повинні бути організовані так, начебто їх вели окремі підприємства, для уникнення дискримінації, взаємного субсидування та викривлення конкуренції. Варіацією цієї моделі можна вважати адміністративний (або функціональний) розподіл, за яким у рамках одного підприємства кожна з функцій, яка може бути предметом антимонопольного законодавства (виробництво, транспортування, розподіл та постачання), має бути підпорядкована окремим управлінським структурам. Починаючи з директив 2003 р. [10; 11] запроваджено інший, більш жорсткий тип розподілу, що відповідав моделі регулювання структури – законодавчий розподіл. Законодавчий розподіл визначає, щоб інтегровані енергетичні підприємства засновували окремі юридичні особи для виконання кожного з видів діяльності, яка здійснюється інтегрованим підприємством, передовсім для виробництва, транспортування, розподілу та постачання.

Отже, у кожній країні ЄС історично формувалася власний, доволі специфічний масив законодавства, що регулював діяльність енергетичного сектору. Це, зокрема, передбачало різні обсяги державного втручання та регламентації порядку і способів надання окремих послуг. Крім того, на ринку кожної країни існують свої власні суб'єкти енергетичного ринку, в яких сформувалися певні принципи та напрями взаємодії з урядом щодо забезпечення публічних інтересів у сфері енергопостачання. Причому досить часто відповідні суб'єкти мають монопольне або переважне становище на конкретному ринку.

Стратегічно-політичний блок факторів, що зумовлюють специфіку правового регулювання енергетичного ринку, також має свої власні аргументи та міркування:

а) проблема енергетичної залежності. Зарубіжні енергетичні джерела нині складають більше п'ятдесяти відсотків загальноєвропейського споживання та

прогнозується, що ця цифра досягне сімдесяти відсотків у наступні двадцять років;

б) переплетення питань енергетичної залежності з геополітичними інтересами певних країн та їх відбиття в технічних питаннях постачання. Європа має велику залежність від Росії, Саудівської Аравії, Алжиру, Норвегії, Нігерії, Лівії, Катару, Єгипту, Ірану та Іраку, які мають найбільші енергетичні частки у постачанні. Багато цих країн створюють суттєві ризики, а саме: політична ситуація, внутрішня нестабільність або руйнування інфраструктури [13, с. 33].

З урахуванням цих факторів тривалий час проблеми постачання енергетичних ресурсів були питанням національної політики окремих країн, які мали своїх традиційних партнерів на енергетичному ринку. Відповідно укладання угод на постачання енергоресурсів зумовлювалося низкою узгоджень не лише економічного, а й політичного характеру. А це не сприяє встановленню загальноєвропейських єдиних європейських правил регулювання енергоринку.

Загалом можна виділити чотири групи джерел енергетичного права ЄС, до яких належать:

- 1) правові акти первинного законодавства ЄС;
- 2) багатосторонні міжнародні угоди ЄС з енергетичних питань (найперше, Договір Енергетичної Хартії та Договір про заснування Енергетичного Співтовариства);
- 3) вторинне законодавство ЄС в сфері енергетики – директиви, регламенти (сьогодні представлені Третім енергетичним пакетом);
- 4) «м'яке право» – документи органів ЄС, що містять декларативні норми, кодекси поведінки суб'єктів енергетичного ринку тощо.

Щодо повноважень ЄС загалом та його органів у реалізації зовнішніх напрямів політики енергетичної безпеки можна відзначити три основні концепції ЄС як актора у міжнародних відносинах: концепцію «цивільної

сили», концепцію «нормативної сили» та концепцію «керівної сили» [14, с. 15–16].

Концепція «цивільної сили» передбачає, що ЄС може реалізовувати свої цілі невійськовими засобами. Його зовнішня та безпекова політика орієнтована на політичні цілі та здійснюється шляхом поширення верховенства права у міжнародних відносинах, багатостороннього співробітництва, підтримки соціального балансу та глобальної справедливості, багатосторонньої юридикації.

Концепція «нормативної сили» характеризує прагнення ЄС пропагувати свої норми та принципи поза своїми кордонами. Базуючись на принципах забезпечення миру, ідеях свободи, демократії, верховенства права, ЄС бажає бути моделлю поведінки для інших акторів міжнародного права.

Концепція «керівної сили» виходить з того, що розвиток ЄС визначається його найбільшими країнами-членами, які намагаються впливати на своє оточуюче середовище сприятливим для них способом. Одним із засобів такого впливу є експорт норм та цінностей.

Найважливішою інституцією, що забезпечує проведення зовнішньої політики енергетичної безпеки ЄС, безумовно, є Енергетичне Співтовариство, яке, згідно з нормами ст. 2 Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (ДЕС), реалізує завдання «організації зв'язків між Сторонами й створенні правової та економічної бази стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі» [25]. Поєднання в рамках цієї міжнародної міжурядової організації двох категорій суб'єктів – учасників (держав-членів ЄС) та сторін (держав за межами ЄС) зумовлює специфіку діяльності Енергетичного Співтовариства та особливості механізмів прийняття рішень.

Юридичний статус Енергетичного Співтовариства також визначається Угодою між Енергетичним Співтовариством та Республікою Австрією щодо місцезнаходження Секретаріату Енергетичного Співтовариства від 29 травня 2007 р. Згідно зі ст. 2 Угоди визнається міжнародна правосуб'єктність

Енергетичного Співтовариства, яка, зокрема, полягає у можливості: укладати угоди; набувати та розпоряджатися рухомим та нерухомим майном; порушувати та бути відповідачем по юридичних провадженнях; здійснювати інші дії, необхідні або корисні для її цілей та діяльності [26].

Безпосередньо інтереси суб'єктів енергетичного ринку в рамках Енергетичного Співтовариства представлені Радою регуляторних органів – ECRB. Рада регуляторних органів складається з представників національних регуляторних агенцій держав-членів, учасників та спостерігачів Енергетичного Співтовариства. ЄС представлений у Раді регуляторних органів Європейською Комісією та Агенцією із співробітництва енергетичних регуляторів (ACER). Раду регуляторних організацій очолює Президент, який обирається двома третинами голосів на один рік та Віце-президентом, функції якого виконує Європейська Комісія. До функцій Ради регуляторних органів, згідно зі ст. 58 ДЕС, відносяться: - надання консультацій Раді Міністрів чи Постійно діючій групі високого рівня стосовно законодавчих, технічних та регуляторних норм; - надання рекомендацій стосовно врегулювання транскордонних спорів між двома чи більше органами регулювання на вимогу будь-якого з них; - уживання заходів, у випадку вповноваження на те Радою Міністрів; - прийняття процедурних актів.

Розглянемо концептуальні засади енергетичної безпеки на прикладі деяких країн ЄС.

Біла книга «Перехід Ірландії до екологічного енергетичного майбутнього 2015-2030» [4] містить окремий розділ присвячений енергетичній безпеці. Основним завданням політики енергетичної безпеки визначено підтримання безпеки енергетичної системи Ірландії у найбільш фінансово раціональний спосіб. Це вимагає адекватної інфраструктури та різноманіття енергетичних поставок, що дозволяє уникнути надмірної залежності від одного виду палива, постачальника, маршруту постачання чи регіону походження енергоносіїв. Процедури та практики у сфері енергетичної безпеки охоплюють оперативні заходи, спрямовані на зменшення ризиків і відновлення після потенційних

збоїв, а також довгострокові ініціативи. Важливим елементом енергетичної безпеки є вимоги щодо екологічності енергії та побудова повністю інтегрованих і належно функціонуючих ринків, що сприятиме інвестиціям в енергетичну сферу [4].

Загальний нагляд за формуванням та реалізацією політики у сфері енергетичної безпеки здійснюється Міністерством комунікацій, енергетики та природних ресурсів Ірландії⁶⁶ (DCENR). Його структурним підрозділом є департамент з енергетики, що включає, зокрема, відділ з питань енергетичної безпеки [5], який здійснює нагляд за державними енергетичними компаніями, компанією Bord na Móna [6], Національною агенцією з нафтових резервів (NORA) [7]. Стратегія діяльності Міністерства комунікацій, енергетики та природних ресурсів Ірландії на 2015-2017 роки містить низку завдань у сфері енергетичної безпеки, зокрема такі: гарантування безпеки постачань газу та електроенергії, підвищення енергоефективності економіки, планування на випадок збоїв у постачанні енергоносіїв, забезпечення сталого майбутнього для державних енергокомпаній [8].

Комісія з енергетичного регулювання (CER) [9] є незалежним регуляторним державним органом, що уповноважений здійснювати економічне регулювання ринку електроенергії та природного газу. CER було створено на підставі Закону про електроенергію 1999 [10], а згодом її повноваження було поширено на ринок природного газу [11]. До сфери відповідальності CER належить регулювання безпеки постачання природного газу та нафти, їх транспортування, розподіл, зберігання та використання [12].

Національна агенція з нафтових резервів була створена у 1995 році для реалізації положень Директив 68/414/ЄЕС і 72/425/ЄЕС [13] та мала статус дочірнього підприємства Ірландської національної паливної корпорації (INPC). У 2007 році на підставі Закону «Про Національну агенцію з нафтових резервів» [14] отримала статус державного органу, що підпорядковується Міністерству комунікацій, енергетики та природних ресурсів Ірландії [15]. До її повноважень належить підтримання стратегічних запасів нафтопродуктів, моніторинг за

виконанням іншими учасниками ринку нафтопродуктів їхніх зобов'язань щодо підтримання резервів та, у випадку виявлення порушень, застосування до них штрафних санкцій.

Оператором національної електричної мережі є компанія EirGrid PLC [16], власником якої є держава в особі Міністра з питань комунікацій, енергетики та природних ресурсів. EirGrid отримала 20.06.2001 року ліцензію оператора системи транспортування (Transmission System Operator (TSO) Licence), видану CER на підставі ст. 14 Закону про електроенергію 1999 [17]. Вона здійснює поточне управління електричною мережею, є оператором оптового ринку електроенергії та відповідає за розвиток високовольтної інфраструктури. Крім того, вона забезпечує баланс між споживанням електроенергії та її генерацією, безпечно та економічно обгрунтоване функціонування енергосистеми, а також реалізує заходи з розвитку національної електричної мережі та її об'єднання з енергомережами інших держав (насамперед, Сполученого Королівства).

У 2005 році було створено Спеціальну комісію з екстрених процедур (Task Force on Emergency Procedures, TFER), головним завданням якої є розробка та моніторинг дотримання процедур, що застосовуються у випадку виникнення надзвичайних ситуацій у газових чи енергетичних мережах [18]. Рішенням Комісії з енергетичного регулювання Газові мережі Ірландії (GNI) було уповноважено виконувати функції Національного адміністратора для надзвичайних ситуацій у газовій сфері (National Gas Emergency Manager, NGEM), до повноважень якого належить розробка Плану дій на випадок надзвичайних ситуацій у сфері природного газу [19]. Національний адміністратор для надзвичайних ситуацій у газовій сфері відповідає за підготовку Плану на випадок надзвичайної ситуації у газовій сфері, що має бути задіяний у випадку неможливості підтримання належного балансу між попитом і пропозицією. До компетенції Національного адміністратора для надзвичайних ситуацій у газовій сфері належить скликання у разі екстреної необхідності Групи реагування на надзвичайні ситуації у газовій сфері. Крім

того, між EirGrid та Газовими мережами Ірландії укладено спеціальну угоду, яка регламентує співробітництво між ними у випадку порушення постачання природного газу чи електроенергії або у випадку виникнення надзвичайної ситуації [20].

У Стратегії національної безпеки Республіки Польща 2014 року [21] серед факторів, що сприятимуть посиленню національної безпеки, названо такі: нарощування внутрішнього видобутку нетрадиційних видів викопного палива, розвиток енергомереж та енергогенеруючої інфраструктури, диверсифікації джерел енергії та шляхів їх постачання, лібералізація енергетичного ринку, створення сприятливих інвестиційних умов, гарантування стабільності постачання та інтеграція національних енергосистем держав-членів ЄС [22]. Концептуальний підхід до енергетичної безпеки викладено у Стратегії «Енергетична безпека та охорона довкілля – перспектива на 2020 рік» [23] від 15.05.2014 (далі – Стратегія 2014), що є логічним розвитком стратегічного документу «Енергетична політика Польщі до 2030 року» [24], схваленого Радою міністрів Польщі 11.11.2009. Стратегія 2014 визначає головні напрями розвитку енергетичного сектору та конкретні заходи управлінського, правового чи адміністративного характеру, спрямовані на її реалізацію.

Основним правовим актом, що регулює сферу енергетики, включаючи безпеку постачань, є Закон Республіки Польща «Про енергетику» від 10.05.1997 [25]. Відповідно до ст. 12 Закону «Про енергетику» Міністр енергетики відповідає за формування енергетичної політики та координує її реалізацію, встановлює конкретні умови для функціонування системи планування і постачання у паливно-енергетичному комплексі, здійснює нагляд за безпекою постачання газу та електроенергії і діяльністю національних енергетичних систем, співробітничает з місцевими органами влади щодо планування та функціонування мереж постачання газу та електроенергії, а також координує співробітництво з міжнародними організаціями в енергетичній сфері. Щорічно до 30 червня Міністр енергетики надає Раді Міністрів звіт про результати моніторингу безпеки постачання природного газу та електроенергії. Оператори

газотранспортної системи та енергетичної системи зобов'язані формувати десятирічні плани розвитку, що повинні враховувати майбутній попит на енергоносії. Прикметно, що прогнозовані показники попиту на електроенергію повинні переглядатися раз на три роки, а відповідні показники для газової сфери – кожні два роки.

Оператором магістральної високовольтної електромережі Польщі є державна компанія Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A. [26]. У 2005 році було утворено компанію Operator Gazociągów Przesyłowych GAZ-SYSTEM S.A. [27] у формі державного акціонерного товариства, що є оператором національної газотранспортної та газорозподільної мережі Польщі. Права та обов'язки операторів газових та електромереж визначено у ст. 9 Закону «Про енергетику». Головними завданнями національних мережевих операторів є забезпечення надійності постачання енергоносіїв, захист інтересів споживачів та навколишнього середовища.

Центральним органом державної влади, що відповідає за здійснення регулювання у енергетичному секторі та заохочення конкуренції, є Глава Управління з регулювання енергетики [28] (Prezes Urzędu Regulacji Energetyki). Правовою основою функціонування зазначеного органу є Закон «Про енергетику» від 10.05.1997. Основними завданнями Глави Управління з регулювання енергетики є створення умов для сталого економічного зростання, гарантування енергетичної безпеки, забезпечення економічно обґрунтованого та раціонального використання палива і енергоносіїв, розвиток конкуренції, протидія негативному впливу природних монополій, захист довкілля, а також виконання обов'язків, що випливають з чинних для Республіки Польща міжнародних договорів. Глава Управління з регулювання енергетики здійснює моніторинг за функціонуванням газової та енергетичної системи, дотриманням механізмів балансування попиту і пропозиції, а також виконання вимог безпеки постачання природного газу та електроенергії [29].

20 травня 2016 року було прийнято новий Закон Республіки Польща «Про енергетичну ефективність» [30], спрямований на імплементацію положень

Директиви 2012/27/ЄС. Відповідно до ст. 4 на Міністра енергетики покладається обов'язок з підготовки трирічного Національного плану щодо енергетичної ефективності, який має бути представлений до 31 січня третього року дії попереднього плану. У Розділі 4 Закону закріплено обов'язок різних категорій щодо досягнення енергоефективності та механізм його реалізації. Розділом 5 передбачено особливий порядок аудиту енергоефективності підприємств, а у Розділі 6 встановлено штрафні санкції за порушення зобов'язань у сфері енергоефективності.

РОЗДІЛ 3. Правові інструменти політики енергетичної безпеки ЄС

3.1 Правові інструменти внутрішнього регулювання енергетичного ринку ЄС

Політика Європейського Союзу з початку ХХІ століття керується цілями, які викладені в Лісабонській стратегії та Стратегії «Європа-2020», зокрема, метою зниження залежності від природних ресурсів і створення конкурентоспроможної економіки. Відповідно до цих цілей останніми роками було ухвалено низку директив, спрямованих на підвищення енергоефективності та зменшення енергомісткості економіки:

Директива ЄС щодо кінцевого споживання енергії та енергетичних послуг, що спрямована на вироблення національними урядами політики сприяння підвищенню ефективності енергетичних витрат в кінцевому енергоспоживанні і розвитку ринку енергопостачання. Директива впроваджує зобов'язання зі щорічного зменшення енергоспоживання країнами-членами на 1% (від середньорічного споживання за останні 5 років) протягом 9 років;

Директива щодо енергетичної ефективності (2012/27/EU, або EED), спрямована на покращення використання енергетичних ресурсів шляхом скорочення споживання енергії в ключових секторах економіки, передусім, в енергопостачанні до будинків. За цією директивою країни-члени мають щорічно оновлювати 3% будівель державної власності, площа яких перевищує 250 м², а також розробити дорожні карти щодо оновлення енергопостачання будівель до 2050 р.;

Директива щодо енергетичної ефективності будівель (EPBD), згідно з якою країни-члени мають впровадити мінімальні вимоги до енергоефективності будівель для нових та існуючих будівель. Висунуто вимогу, щоб до 2021 р. досягли рівня зовнішнього споживання, «близького до 0»;

Рамкова програма щодо енергетики та клімату до 2030 р., за якою передбачено обов'язкове 40%-е скорочення парникових газів, а також досягнення часткою джерел відновлюваної енергії у структурі її виробництва величини в 27%;

Директива щодо енергетичного маркування вікон, яка згодом була розширена до масштабу всіх продуктів, пов'язаних з використанням або збереженням енергії;

Третій Енергетичний Пакет, яким було створено Агентство по співробітництву Регуляторів в сфері Енергетики (Agency for the Cooperation of Energy Regulators); крім того, регламенти, які запроваджувались Третім Енергетичним Пакетом були спрямовані на створення умов по доступу до інфраструктури передавання енергії та транспортування газу та на регулювання внутрішнього ринку енергії та газу.

Таблиця 3.1

Динаміка виробництва і споживання електроенергії в ЄС-28

Рік	ГВт		Відношення до 2005 року		Відношення споживання до виробництва, %
	Виробництво	Споживання	Виробництво	Споживання	
2005	3325809	2898556	100,0	100,0	87,15
2006	3371455	2939251	101,4	101,4	87,18
2007	3384132	2959331	101,8	102,1	87,45
2008	3387359	2973307	101,9	102,6	87,78
2009	3222399	2826423	96,9	97,5	87,71
2010	3366570	2946780	101,2	101,7	87,53
2011	3309944	2886376	99,5	99,6	87,20
2012	3304152	2884709	99,3	99,5	87,31
2013	3278861	2859081	98,6	98,6	87,20
2014	3199282	2792521	96,2	96,3	87,29
2015	3244337	2834179	97,6	97,8	87,36
2016	3266749	2865675	98,2	98,9	87,72
2017	3299193	2881891	99,2	99,4	87,35

Джерело: побудовано автором за даними Євростату

В таблиці 3.1 наведено відомості щодо динаміки виробництва і споживання електричної енергії в ЄС-28. Як можна побачити з наведених даних, виробництво і споживання електроенергії протягом останніх 12 років скоротилося на 0,8% та 0,6% відповідно.

При цьому відбувається скорочення питомої частки промисловості у споживанні (рис. 3.1, Додаток А) і скорочення енергетичної місткості економіки (співвідношення загального внутрішнього споживання енергії до ВВП) з 149,5 до 122 кг нафтового еквіваленту на 1000 євро (-18,4%).

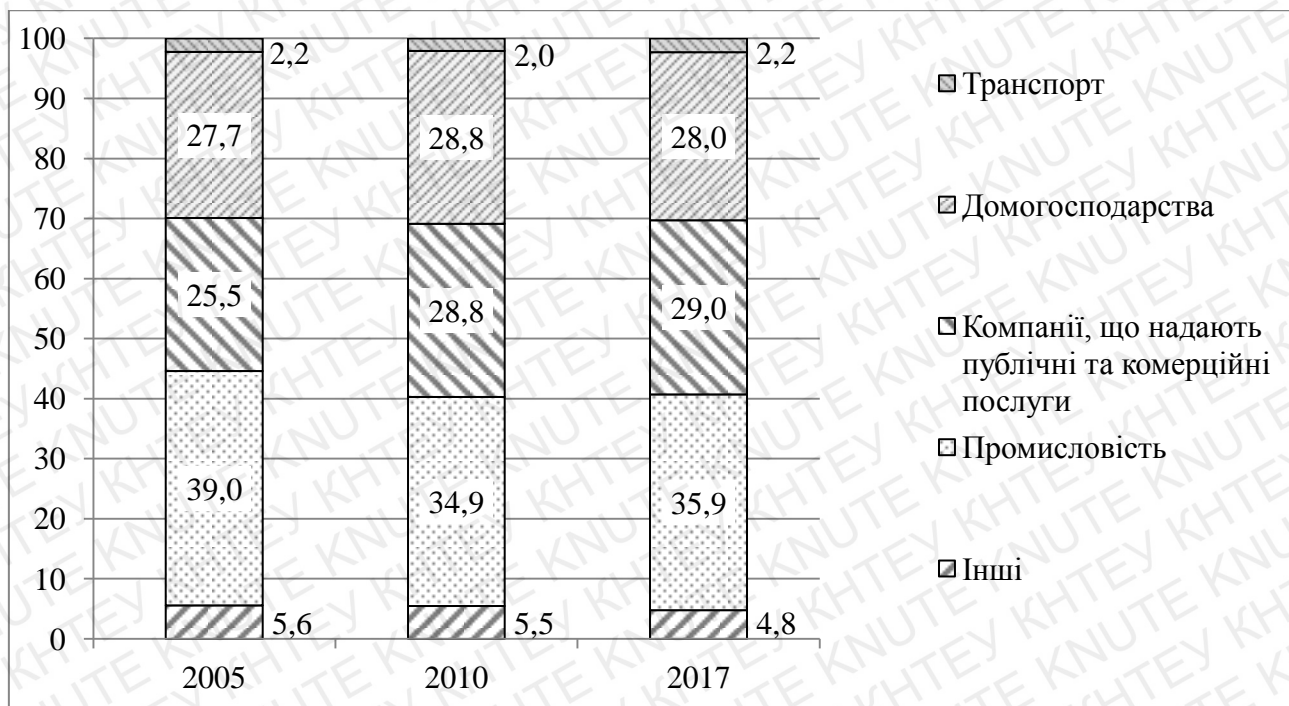

Рис. 3.1. Структура споживання електроенергії за секторами економіки в ЄС-28, %

Джерело: побудовано автором за даними Євростату

Разом з тим, виконання зазначених директив і регламентів Третього енергетичного пакету виявило суттєві проблеми, серед яких:

- високий рівень концентрації енергетичних ринків, який надавав можливості зловживання ринковою владою;
- низький рівень міжнародної конкуренції через недостатню кількість з'єднувальних потужностей між різними енергетичними системами або їхню недоступність;
- закритість процесів корпоративних злиттів і поглинань;
- складний і непрозорий механізм ціноутворення, в т.ч. встановлення цін на газ через котирування нафти, непрозорі тарифи на електроенергію для кінцевих споживачів, що ускладнювалося регуляторним встановленням їх рівня нижче ринкових цін, перешкоджаючи входу на ринок нових постачальників.

Для вирішення зазначених проблем в ЄС вдалися до низки заходів.

Протягом 1990-2014 рр. Європейська Комісія розглянула 351 випадок злиттів та монополізації, причому найбільша кількість випадків припала на 2001 (25), 2009 (33), 2010 (27), 2011 (25) роки. Варто зауважити, що по

відношенню до ринків електроенергії Комісією розглянуто 68,4% всіх випадків злиттів та проведено 39,5% антитрестових розслідувань (Європейська Комісія, 2015).

В основному політика Європейської Комісії щодо контролю злиттів та поглинань спрямована на перешкодження зниженню конкуренції внаслідок вертикальної або горизонтальної концентрації, через що будь-який проект концентрації має передбачати заходи, які спрямовані на подолання негативних наслідків для конкуренції. В низці випадків (GDF/Suez, 2008; Electricitй de France S.A. / British Energy, 2008) такі заходи визнавалися комісією недостатніми, через що відповідні корпоративні операції були заборонені. В деяких випадках використання інноваційних підходів до організації діяльності компаній давало підстави для ухвалення рішення про злиття. Наприклад, у випадку, коли Electricitй de France S.A. та Zweckverband Oberschwdbische Elektrizitдtswerke (асоціація електричних компаній південно-західних районів Німеччини) отримали контроль над компанією Energie Baden-Wйrttemberg AG. В ході розслідування було виявлено, що Electricitй de France посідала домінуючу позицію на французькому ринку т.зв. «конкурентних клієнтів, тобто клієнтів, постачання електроенергії яким є технологічно та економічно відкритим. Придбання німецької компанії ще посилювало позиції Electricitй de France через зручне розташування, доступ до передавальної інфраструктури та ін. Учасники корпоративної інтеграції запропонували специфічний захід із підтримки конкуренції: Electricitй de France надавала конкурентам доступ до генераційних потужностей у Франції у вигляді віртуальних електростанцій (5000 МВт) та back-to-back угод до існуючих договорів про постачання електроенергії максимум до 1000 МВт. Для доступу до віртуальних електростанцій необхідно було укласти договори через відкриті як для користувачів, так і для трейдерів торги. Такий захід було передбачено застосовувати протягом п'яти років для забезпечення доступу альтернативних джерел постачання на ринок (Європейська Комісія, 2015).

Слід зазначити, що результативність протидії монополізації ринків в країнах-членах ЄС виявилася різною (таблиця 3.2, Додаток Б).

Таблиця 3.2

Частка найбільшого виробника на ринку електричної енергії окремих країн-членів, %

	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Бельгія	85,0	79,1	70,7	65,8	64,9	59,8	48,5	62,6
Хорватія	87,0	88,0	83,0	82,0	84,0	80,3	77,8	80,7
Кіпр	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Чехія	72,0	73,0	69,4	68,0	58,2	57,5	55,4	52,4
Данія	33,0	46,0	42,0	37,0	41,0	36,6	33,0	35,2
Естонія	92,0	89,0	87,0	88,0	87,0	84,8	79,8	80,8
Франція	89,1	86,5	86,0	86,0	83,8	86,8	85,7	82,5
Німеччина	31,0	...	...	...	32,0	32,0	32,0	33,5
Греція	97,0	85,1	0,0	77,0	67,0	71,5	70,7	72,0
Угорщина	38,7	42,1	44,1	47,1	51,9	53,5	53,1	52,9
Ірландія	71,0	34,0	38,0	55,0	54,0	51,0	55,0	47,0
Італія	38,6	28,0	27,0	26,0	27,0	29,0	27,0	24,0
Латвія	92,7	88,0	86,0	89,0	79,8	54,8	57,4	58,6
Люксембург	...	85,4	82,0	81,8	58,4	61,3	43,8	18,0
Норвегія	30,0	...	33,6	...	31,2	...	28,0	33,3
Португалія	53,9	47,2	44,9	37,2	43,9	46,5	42,5	47,0
Сербія	...	...	56,0	55,6	53,5	50,8	99,2	98,9
Словаччина	83,6	80,9	77,7	78,9	83,8	81,9	73,1	71,3
Словенія	50,1	56,3	52,4	55,2	57,1	52,4	51,3	53,9
Швеція	47,0	42,0	41,0	44,0	44,8	42,9	40,6	42,0

Джерело: сформовано автором за даними Євростату

Крім вертикальної та горизонтальної інтеграції, яка потенційно може зашкодити конкуренції розслідування Комісії спрямовані на заборону прямих антиконкурентних дій, особливо в ході «конвергенції» компаній з різних секторів енергетичного ринку (наприклад, електроенергетики та газу); протидію політиці країн-членів, яка суперечить спільному праву ЄС, в т.ч. коли національні органи влади накладають на корпоративні дії надмірні обмеження, зловживання монопольним становищем та змовам.

Так, в низці країн (Бельгія, Литва, Латвія, Ірландія) частка основного виробника на ринку значно скоротилася, хоча варто відзначити, що не без проблем для національної енергетичної галузі, в той же час наприклад у

Франції ситуація принципово не змінилася, а в Угорщині частка основного виробника на ринку навпаки зростає. В окремих країнах проблема концентрації ринкової влади взагалі не є суттєвою (Польща, Німеччина, Данія).

3.2 Правові інструменти регулювання торгівлі енергоресурсами з іншими країнами

Іншим заходом сприяння конкуренції стало стимулювання розвитку постачання електричної енергії з відновлюваних джерел: в 2005 р. частка відновлюваних джерел у виробництві склала 14,9%, в 2010 р. – 19,7%, а в 2014 р. – вже 27,5% (Євростат, 2015). В цілому зусилля Європейської Комісії щодо створення спільного конкурентного ринку електроенергії дали низку досягнень

1. Відносна конвергенція цін. На собівартість та оптові ціни впливають одночасно дві сили: з боку пропозиції – це структура комплексу виробництва енергії, обсяг виробництва у порівнянні з внутрішніми потребами та доступність імпорту та експорту, чинники вартості викидів CO₂; з боку попиту – потреби в електроенергії з боку реального сектору, які залежать від загальної кон'юнктури, та домогосподарств (освітлення і опалення), які залежать від погодних умов та культури споживання; третьою силою виступає політика ефективності споживання електроенергії. Низькі ціни в низці країн ЄС (Іспанія, Швеція, Австрія, Норвегія, Швейцарія, Португалія) обумовлені високою часткою гідроенергетики в структурі виробництва. В Німеччині зростаюча частка відновлюваної енергетики, яка між тим характеризується певною капіталомісткістю і порівняно низьким ефектом масштабу), призвела до формування одного з найнижчих по ЄС рівня середніх цін на електроенергію.

В той же час, використання дорогих видів ресурсів для виробництва та недостатність потужностей для імпорту (відносна закритість енергетичних систем) призвели до високого рівня цін. Найбільшу конвергенцію цін в останні п'ять років продемонстрували західно- та центральноєвропейські країни, причому орієнтиром виступили ціни на ринку електричної енергії ФРН. Разом з тим, після мінімуму 2008-2009 р. ціни майже по всіх регіонах ЄС почали

зростати через погодні умови, а також через негативну загальну кон'юнктуру. В той же час факторами, що обмежували зростання цін стало повільне економічне зростання та посилення процесів підвищення енергоефективності виробництва.

Досить цікава ситуація склалася в теплоенергетиці, коли скорочення цін на вугілля і скорочення цін на викиди CO₂ призвели до зменшення прибутковості використання газу для виробництва електроенергії, оскільки менші викиди CO₂ при спалюванні газу не перекривалися різницею в витратах на парникове забруднення.

2. Інтеграція європейських енергетичних ринків. Об'єднання електричних мереж призвело до формування щонайменше трьох регіональних ринків електроенергії – «Західної та Центральної Європи», «Північної Європи» та «Центральної та Східної Європи», що стало передумовою конвергенції цін на них. Разом з тим, через брак передавальних потужностей в низці випадків таке об'єднання було обмеженим та не дало необхідного ефекту.

3. Збільшення обсягів торгівлі на спільних регіональних ринках та рівня ліквідності ринку (співвідношення обсягу торгівлі електроенергією та валового внутрішнього споживання). До найбільш ефективних в даному аспекті ринків належать ринки «Західної Центральної Європи» (ФРН, Франція, Бельгія, Нідерланди, Австрія, Люксембург) та «Північні ринки» (Nordpoolspot, Швеція, Данія Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Норвегія); ринки центральної та східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Румунія) продемонстрували найвищу динаміку в плані згаданих характеристик.

На сьогодні основні виклики, які стоять перед ЄС і потребують переосмислення конкурентної політики на ринках електроенергії можна звести до наступного:

- зростання частки відновлюваних джерел енергії у виробництві та кінцевому споживанні;
- необхідність більшою мірою використовувати потенціал гнучкості попиту (перш за все, з боку домогосподарств та малого й середнього бізнесу, муніципалітетів і органів державної влади) для стимулювання конкуренції;

- інтерналізація зовнішніх ефектів шляхом торгівлі квотами на викиди, що обумовлює аргументи на користь державної підтримки не тільки відновлюваної енергетики, але й енергетики з низькими викидами CO₂ – ядерної;
- необхідність підвищення впевненості виробників електроенергії у майбутніх доходах, оскільки диверсифікація джерел виробництва електроенергії та необхідність техніко-технологічного оновлення існуючих потужностей в купі з коливаннями попиту на первинному ринку створюють волатильність ситуації для виробників; регульовані оптові та роздрібні ціни роблять нові інвестиції менш ефективними за очікуваннями, крім того, фінансово-економічна криза погіршила фінансових стан багатьох енергогенеруючих компаній.

Інтеграція ринків створює ситуацію, коли будь-яке державне втручання на одному національному ринку впливає на викривлення цін на інших пов'язаних ринках, що може призвести до нестабільності всієї системи, волатильності спотцін та обсягів виробництва, виштовхуванню інвестицій з проектів створення нових потужностей і переведення їх в менш оптимальні проекти.

За цих умов відбувається перегляд підстав для державного втручання у функціонування ринків електроенергії за наступними напрямками (Європейська Комісія, 2013).

Державне втручання є виправданим, коли конкурентна політика на ринку електроенергії має координуватися з цілями інших видів державної політики, але при цьому спотворення конкуренції можна виправдати лише обмеженим переліком підстав, викладених в установчих договорах. Так, державне втручання розглядається як виправдане, коли постачальники або споживачі нехтують наслідками для навколишнього природного середовища; коли здійснюється підтримка нових технологій, які поки що є неконкурентоспроможними, але, як очікується, в ході реалізації кривої досвіду, стануть конкурентоспроможними в майбутньому. Необхідною є між

секторальна координація з сектором ІТ для оновлення технологій і виробничих потужностей.

Держава має стимулювати, по-перше, створення нових генераційних потужностей в консорціумах виробників та споживачів електроенергії за умови непорушення конкуренції, а по-друге, енергоефективну поведінку, зокрема без фінансових вкладень (скасування регульованих тарифів, просування проектів «розумний будинок», стимулювання впровадження ІКТ для оптимізації споживання електроенергії тощо), в т.ч. заходами імплементації норм *aquis communautaire* в національні законодавства.

Досвід регулювання конкуренції в ЄС свідчить, що досягнення цілей установчих договорів відносно спільного ринку електроенергії та впровадження елементів конкуренції на національних ринках відбувалося в ході достатньо довгого періоду. Результативності цього процесу сприяла низка чинників: наявність *aquis communautaire* і волі до його виконання національними урядами, досвід розгляду випадків антиконкурентних дій в інших галузях економіки, нагромаджений, починаючи з Римської угоди 1957 р. пр. єдиний економічний простір; проактивний характер конкурентної політики, який полягає не просто в реагуванні на очевидні антиконкурентні дії, а в спрямуванні регуляторних заходів на створення альтернативних джерел постачання електроенергії, конкуренції внаслідок об'єднання енергомереж, культивування енергоефективної поведінки домогосподарств, секторів промисловості, сільського господарства та послуг; стимулювання нових технологій виробництва і споживання електричної енергії.

В Україні формування конкурентного енергетичного ринку обмежене як інвестиційними можливостями, так і технологічними особливостями інфраструктури постачання і споживання електроенергії. Тому використання досвіду ЄС в цій сфері має передбачати поетапну реалізацію низки заходів. Починаючи з першого етапу держава має стимулювати розвиток відновлюваних та альтернативних джерел енергії та технологій енергоефективного споживання у секторі домогосподарств, муніципальних та

державних споруд та будівель, одночасно стимулюючи проекти з впровадження енергозбереження і використання ІКТ для регулювання споживання електроенергії. На другому етапі мають впроваджуватися заходи з розслідування наслідків вертикальної інтеграції (видобуток ресурсів, виробництво електроенергії, її транспортування та постачання кінцевим споживачам) з метою попередження картельного ціноутворення, змов або зловживання монопольним становищем. Це має ліквідувати ситуацію, за якої споживається дорога тепла електрична енергія, в той час як потужності АЕС використовуються на 60-80 %. Поступово на даному етапі слід відходити від регульованих цін для населення, що дасть змогу зробити інвестиції нові потужності, в т.ч. відновлюваної та альтернативної електроенергетики більш привабливими. На третьому етапі, після набуття виробництвом електроенергії певних порогових значень цінової конкурентоспроможності і фінансової міцності варто вживати заходів для відкриття вітчизняного ринку і інтеграції його в загальноєвропейський енергетичний простір.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Сучасна економічна система ЄС залежать від безпеки постачання енергоносіїв, як в плані гарантованих поставок, так і стабільності цін. З урахуванням того факту, що на Близькому Сході в даний час знаходиться більше 60% запасів нафти, він у майбутньому збереже найважливіше значення для енергетичної безпеки. Тому політична стабільність в цьому регіоні матиме важливе значення для енергетичної безпеки ЄС, а також для вирішення інших протиріч XXI століття.

Енергетична безпека ЄС – це стан за якого гарантується безперервний доступ різних категорій споживачів в рамках належно функціонуючого внутрішнього енергетичного ринку до достатньої кількості енергоресурсів за дотримання таких умов: диверсифікація джерел енергії, їх постачальників та шляхів постачання; збільшення питомої ваги відновлюваних джерел в енергетичному балансі; стабільність енергомереж держав-членів, їх компліментарність та постійний розвиток; підвищення енергоефективності; зменшення шкідливого впливу на довкілля; здійснення ефективно зовнішньої енергетичної політики, заснованої на солідарності її держав-членів.

Отже, суб'єктами енергетичної безпеки є:

- в широкому визначенні: країна, регіони, підприємства;
- у вузькому визначенні: федеральні, регіональні і місцеві виконавчі і законодавчі органи влади (представницької влади), керівництво енергокомпаній.

Глобальна енергетична безпека представлена міжнародними організаціями, установами, об'єднанням країн та їх союзами; енергетична безпека країни – інституційними та організаційними структурами держави у сфері забезпечення енергетичної безпеки, представництвами наглядових структур міжнародних організацій; енергетична безпека регіону – інституційними та організаційними структурами органів місцевого самоврядування, об'єднаннями суб'єктів господарювання, громадськими організаціями тощо; енергетична безпека суб'єкта (локальна енергетична

безпека) – суб'єктами господарювання різних форм власності та їх структурними підрозділами, об'єднаннями громадян, неприбутковими установами та організаціями, а також їх структурними підрозділами, окремими домогосподарствами.

Розглядаючи правові інструменти внутрішнього регулювання енергетичного ринку ЄС, крім вертикальної та горизонтальної інтеграції, яка потенційно може зашкодити конкуренції дії Комісії (ЄС «Європейська стратегія щодо сталої, конкурентної та безпечної енергії») спрямовані на заборону прямих антиконкурентних дій, особливо в ході «конвергенції» компаній з різних секторів енергетичного ринку (наприклад, електроенергетики та газу); протидію політиці країн-членів, яка суперечить спільному праву ЄС, в т.ч. коли національні органи влади накладають на корпоративні дії надмірні обмеження, зловживання монопольним становищем та змовам.

Іншим заходом сприяння конкуренції стало стимулювання розвитку постачання електричної енергії з відновлюваних джерел. В цілому зусилля вищезгаданої Європейської Комісії щодо створення спільного конкурентного ринку електроенергії дали низку досягнень.

Що стосується вдосконалення політики забезпечення енергетичної безпеки ЄС, то тут необхідно підвищувати взаємну відповідальність постачальників, споживачів і транзитерів енергетичних ресурсів. У цих координатах можна домогтися довгострокових гарантій енергетичної безпеки на основі балансу інтересів сторін.

Сьогодні держави ЄС повинні будувати спільну систему забезпечення міжнародної, національної та, зокрема, й енергетичної безпеки, спираючись на взаємне співробітництво, пошук спільних інтересів та знаходження взаємоприйнятних компромісів при вирішенні існуючих суперечностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черняк О. І. Моделювання економічної безпеки на макро- і мезорівнях. В кн.: Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства: монографія / О. І. Черняк. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
2. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття [За заг. ред. А. К. Шидловського, М. П. Ковалка]. – К. : УЕЗ, – 2001. – 398 с.
3. Стельмашук А. М. Система механізмів сталого розвитку та економічної безпеки національного господарства / А. М. Стельмашук // Інноваційна економіка. – 2011. – №7 [26]. – С.272-276.
4. Decision No 2010/02/MC-EnC of 24 September 2010 of the Ministerial Council of the Energy Community amending Decision 2009/05/MC-EnC of 18 December 2009 on the implementation of certain Directives on Energy Efficiency.
5. Decision of the Ministerial Council of the Energy Community D/2009/05/MC-EnC: on the implementation of the Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2010 on energy efficiency.
6. Department of Communications, Energy & Natural Resources. White Book “Ireland’s Transition to a Low Carbon Energy Future 2015-2030”: <http://www.dccae.gov.ie/energy/SiteCollectionDocuments/Energy-Initiatives/Energy%20White%20Paper%20-%20Dec%202015.pdf>.
7. White Book “Ireland’s Transition to a Low Carbon Energy Future 2015-2030”, p. 70.
8. Офіційний сайт Department of Communications, Climate Action and Environment: <http://www.dccae.gov.ie>.
9. Xavier Labandeira and Baltasar Manzano. Some Economic Aspects of Energy Security: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : eforenergy.org./documentos.../WP092012.pdf
10. Philipp Mueller. UK energy security : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thegwpf.org/content/uploads/2014/06/Energy-Security>.

11. Aleh Cherp, Jessica Jewell. The concept of energy security: Beyond the four As: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421514004960>.
12. By Kevin D. Stringer Energy Security: Applying a Portfolio Approach: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.529.3357&rep=rep1&type=pdf>.
13. Florian Baumann. Energy Security as multidimensional concept: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cap.lmu.de/download/2008/CAP-Policy-Analysis-2008-01.pdf>.
14. Barry Barton, Catherine Redgwell, Anita Ronne and Donald N. Zillman, Energy security: managing risk in a dynamic and regulatory environment, Oxford, Oxford University Press, 2004 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199271610.001.0001/acprof-9780199271610>.
15. European Commission, Green Paper - A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. COM (2006) 105 Final. Brussels: European Commission, March 8, 2006. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content>
16. Ramo J. The Beijing Consensus. London: Foreign Policy Centre, 2004. URL: <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf>.
17. Regulation (EU) № 994/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Council Directive 2004/67/EC Text with EEA relevance // OJ. L 295. 12.11.2010. P. 1–22.
18. Офіційний сайт National Oil Reserves Agency: <http://www.nora.ie/>.
19. Department of Communications, Energy & Natural Resources. Statement of Strategy 2015-2017: <http://www.dccae.gov.ie/news-and-media/Lists/Publications%20Documents/DCENR%20Strategy%20of%20Strategy%202015-2017%2019022015.pdf>.

20. Electricity Regulation Act, 1999:
<http://www.irishstatutebook.ie/eli/1999/act/23/enacted/en/html>.
21. Gas (interim) Regulation Act, 2002:
<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2002/act/10/enacted/en/html>.
22. White Book “Ireland’s Transition to a Low Carbon Energy Future 2015-2030”, p. 78.
23. S.I. No. 96/1995 – European Communities (Minimum Stock of Petroleum Oils) Regulations, 1995:
<http://www.irishstatutebook.ie/eli/1995/si/96/made/en/print>.
24. National Oil Reserves Agency Act 2007:
<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2007/act/7/enacted/en/html>.
25. Emergency Procedures Coordination between Gas and Electricity Systems: <http://www.cer.ie/docs/000230/cer07195.pdf>.
26. Natural Gas Emergency Plan Version 4:
<http://www.gasnetworks.ie/Global/Safety/Natural%20Gas%20Emergency%20Plan%20V4%20February%202016.pdf>.
27. Communication from the Commission: Delivering the internal electricity market and making the most of public intervention (C(2013) 7243) : European Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/com20137243-final.pdf>.
28. Energy Security and Competition Policy: OECD [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/competition/abuse/39897242.pdf>.
29. Energy Statistics : Eurostat [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/data/main-tables>.
30. Harker M. (2006) Introducing Competition and Deregulating the British Domestic Energy Markets: a Legal and Economic Discussion : Centre for Competition Policy [Электронный ресурс] / M. Harker, C. W. Price. – Режим доступа: <http://competitionpolicy.ac.uk/documents/8158338/8256117/CCP+Working+Paper+06-20.pdf>.

31. Huang Y., Jiang S., Moss D.L. and Stutz R. China's 2007 Anti-Monopoly Law: Competition and the Chinese Petroleum Industry (October 22, 2009). *Energy Law Journal*, Vol. 31, No. 2, 2010.

32. Sioshansi F. *Evolution of Global Electricity Markets: New paradigms, new challenges, new approaches* / F. Sioshansi, 2013. – 880 p.

33. The economic impact of enforcement of competition policies on the functioning of EU energy markets: Non-technical Summary and Technical report: European Commission 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0216007enn.pdf>.

34. Брич В. Регулювання діяльності підприємств природних монополій в умовах співпраці України з Європейським енергетичним співтовариством / В. Брич, М. Федірко // *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. – 2013. – Вип. 3. – С. 26-35.

35. Гладченко А. Ю. Стратегічні пріоритети та принципи розвитку в енергетичній сфері країн світової економіки / А. Ю. Гладченко // *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Сер. : Економічні науки. – 2011. – Вип. 29(1). – С. 102-107.

36. Пашечко О. А. Особливості реформування енергетики в контексті соціально-економічного стимулювання енергозбереження та міжнародного досвіду / О. А. Пашечко // *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Економіка. – 2013. – Вип. 24. – С. 39-43.

37. Рябчина О. М. Економічні напрями розвитку енергетичної безпеки Європейського союзу / О. М. Рябчина // *Сучасні питання економіки і права*. – 2011. – Вип. 2. – С. 85-89.

38. Цапко-Піддубна О. Напрями підвищення енергетичної ефективності економіки України в контексті інтеграції до ЄС / О. Цапко-Піддубна // *Вісник Львівського університету*. Серія : Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 33. – С. 185-192.

39. Шатило О. А. Механізми врахування економічних та екологічних пріоритетів у процесі формування енергетичної політики ЄС / О. А. Шатило //

Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 157-160.

40. Шатило О. А. Механізми забезпечення національних економічних інтересів в енергетичній сфері: досвід США / О. А. Шатило // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 2. – С. 245-252 .

41. Шатило О. А. Світовий досвід забезпечення координації економічної та енергетичної політики: організаційний аспект / О. А. Шатило. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN / Duur_2013_7_4.

42. European Commission, Green Paper - A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. COM (2006) 105 Final. Brussels: European Commission, March 8, 2006. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content>.

43. Aleh Cherp, Jessica Jewell. The concept of energy security: Beyond the four As : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421514004960>.

44. Манжул І. В. Визначення поняття енергетична безпека зарубіжними авторами / І. В. Манжул // Часопис Київського університету права. - 2015. - № 2. - С. 272-276.

45. Манжул Ірина Забезпечення енергетичної безпеки ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/1/part_1/21.pdf

46. Поручник А. М., Кулаковський К. О. Енергетична безпека та диверсифікація енергоресурсів / А. М. Поручник, К. О. Кулаковський // Економіка та держава. – 2017. -№ 8. – С. 18-21. http://www.economy.in.ua/pdf/8_2017/7.pdf

47. Бабець І. Г. Забезпечення енергетичної безпеки України в умовах геополітичних трансформацій / І. Г. Бабець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2015. - Випуск 132. - С. 125-137. <file:///C:/Users/MaliarchukVM/Downloads/3180-11694-1-PB.pdf>

48. Ахметов Р. Р. Энергетична безпека в праві Європейського Союзу / Р. Ахметов // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2018. - № 4. - С. 199-203.
49. Грабович Т. А. Правові засади формування сучасної структури енергетичної політики ЄС / Т. А. Грабович // Митна справа. - 2015. - № 3. - С. 8-15.
50. Чорній Назарій Правові засади функціонування енергетичної галузі в ЄС / Н. Чорній // Історико-політичні проблеми сучасного світу. - 2015. - Т. 29-30. - С. 348-352. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_29-30_57
51. Ішков С. В. Особливості сучасного етапу еволюції та основні напрями енергетичної політики Європейського Союзу / С. В. Ішков // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. - 2012. - № 2. - С. 207-210.
52. Антонова Л. В. Енергетична політика Європейського Союзу: шлях до якісного та безпечного майбутнього / Л. В. Антонова // Публічне управління та митне адміністрування. - 2015. - № 2. - С. 42–49.
53. Ramo J. The Beijing Consensus. London: Foreign Policy Centre, 2004. URL: <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf>.
54. Protecting Europe: Ensuring the security of energy and transport services across the European Union, Brussels, European Commission, 2005. URL: http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/security/energy/index_en.htm.
55. Energy Law in Europe / M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgwell, I. Del Guayo (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 157.
56. Косов Ю.В., Маллон В. Глобальная энергетическая и экологическая безопасность в условиях современного мирового экономического кризиса. Балтийский регион. № 1. 2010.
57. Regulation № 994/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Council Directive 2004/67/EC // OJ. L 295. 2010. P. 1.

58. Кобилянська Л. М. Особливості формування спільної енергетичної політики країн Європейського Союзу / Л. М. Кобилянська // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2014. – Випуск 1. - С. 16-21.

59. Копійка В. В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.

60. Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 № 575/97-ВР

61. Павлюк С., Хорольський Р. Співробітництво між Україною та Європейським Союзом у сфері енергоефективності - [Електронний ресурс]:
Режим доступу: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/2.pdf>

Додаток Б

Частка найбільшого виробника на ринку електричної енергії у ЄС-28 у 2005-2016 рр.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	...	...	...	...	...	...	55.3	56.6	55.5	...	...	...
Бельгія	85.0	82.3	83.9	80.0	77.7	79.1	70.7	65.8	64.9	59.8	48.5	62.6
Хорватія	87.0	83.0	84.0	85.0	92.0	88.0	83.0	82.0	84.0	80.3	77.8	80.7
Кіпр	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Чехія	72.0	73.5	74.2	72.9	73.7	73.0	69.4	68.0	58.2	57.5	55.4	52.4
Данія	33.0	54.0	47.0	56.0	47.0	46.0	42.0	37.0	41.0	36.6	33.0	35.2
Естонія	92.0	91.0	94.0	96.5	90.0	89.0	87.0	88.0	87.0	84.8	79.8	80.8
Фінляндія	23.0	26.0	26.0	24.0	...	...	...	...	...	...	...	...
Франція	89.1	88.7	88.0	87.3	87.3	86.5	86.0	86.0	83.8	86.8	85.7	82.5
Німеччина	31.0	31.0	30.0	30.0	26.0	...	...	...	32.0	32.0	32.0	33.5
Греція	97.0	94.6	91.6	91.6	91.8	85.1	...	77.0	67.0	71.5	70.7	72.0
Угорщина	38.7	41.7	40.9	42.0	43.1	42.1	44.1	47.1	51.9	53.5	53.1	52.9
Ірландія	71.0	51.1	48.0	45.6	37.0	34.0	38.0	55.0	54.0	51.0	55.0	47.0
Італія	38.6	34.6	...	...	...	28.0	27.0	26.0	27.0	29.0	27.0	24.0
Латвія	92.7	95.0	86.0	87.0	87.0	88.0	86.0	89.0	79.8	54.8	57.4	58.6
Литва	70.3	69.7	70.5	71.5	70.9	35.4	...	...	...	...	...	...
Люксембург	...	...	...	...	...	85.4	82.0	81.8	58.4	61.3	43.8	18.0
Мальта	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Норвегія	30.0	...	32.5	...	...	...	33.6	...	31.2	...	28.0	33.3
Польща	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	16.0
Португалія	53.9	54.5	55.6	48.5	52.4	47.2	44.9	37.2	43.9	46.5	42.5	47.0
Румунія	36.4	...	...	...	...	33.6	26.0	...	...	...	...	...
Сербія	...	...	...	...	...	...	56.0	55.6	53.5	50.8	99.2	98.9
Словаччина	83.6	70.0	72.4	71.9	81.7	80.9	77.7	78.9	83.8	81.9	73.1	71.3
Словенія	50.1	51.4	82.0	53.0	55.0	56.3	52.4	55.2	57.1	52.4	51.3	53.9
Іспанія	35.0	31.0	31.0	...	32.9	24.0	...	...	22.0	...	...	...
Швеція	47.0	45.0	45.0	45.2	44.0	42.0	41.0	44.0	44.8	42.9	40.6	42.0
Великобританія	...	...	...	...	...	21.0	45.6	51.7	...	...	...	...